

Kamaszok a palicsi villamoson

MEGJEGYZÉSEK EGY ÖNKÉPZŐKÖR TÖRTÉNETÉHEZ

KOVÁCS KRISZTINA KRITIKÁJA

Friss és szerényen bejelentett hírként érkezett, ám a kötetbemutatóról szóló tudósítás címe be fog igazolódni, és minden bizonnyal nagy szenzáció, „irodalomtörténeti csoda” lesz egy nemrég megjelent kiadvány. A Hicsik Dóra által szerkesztett, Izmos irodalmi kötetekben: Kosztolányi Dezső és Csáth Géza önképzőkörének jegyzőkönyvei címet viselő vaskos gyűjtemény a két alkotó fiatalkori éveinek egyik fontos eseménye, a szabadkai gimnáziumbéli tehetséggondozó műhelyben töltött időszakuk köré von majd új aurát, számos kiegészítő adattal gazdagítva az írói életművek ezen időszakát már feldolgozó szakiroda

lom eredményeit.

A kötetet [\[1\]](#) sajtó alá rendező Hicsik a szabadkai múzeum munkatársa, kiváló helytörténész, aki a közelmúltban megjelent munkáiban (L. *Alma Mater: A szabadkai főgimnázium tanárai*,

Szabadka, Életjel Kiadó, 2010; *A bácskai Kosztolányiak*, Szabadka, Életjel Kiadó, 2017) és rövidebb jelentéseiben, tanulmányaiban rendszeresen foglalkozott a Kosztolányi- és a Brenner-família történetével, Kosztolányi és Csáth életrajzának korábban kevésbé adatolható momentumaival, szociokulturális miliójükkal, fiatalkori élettereikkel (Szabadka, Palics). A most megjelent gyűjtemény a szabadkai gimnázium önképzőkörének jegyzőkönyv-anyaga, amely évtizedekig a múzeum más dokumentumai között rejtőzött és szinte véletlenül került elő egy évvel ezelőtt.^[2] A sajtó alá rendezett négy füzet az 1874 és 1906 közötti időszak iratait tartalmazza, az 1914-ig egzisztáló kör történetének hiányzó éveit a gimnáziumi évkönyvekből rekonstruálta a terjedelmes könyv szerkesztője.

A történet nem ennyire egyszerű, az önképzőkörnek és históriájának jól adatolható nyomai vannak a Kosztolányi- és a Csáth-kutatásban is. Tudható, Kosztolányi önképzőköri afférja vezetett végül a gimnáziumból való „kicsapatásához” és a tehetséggondozó műhely gyökeres átalakulásához. A már rendelkezésre álló jegyzőkönyvek csomagjáról eddig csak annyi volt ismert, hogy léteznek és hogy a Kosztolányi 1901/02-es valamint 1902/03-as önképzőköri ténykedésére vonatkozó részeket Dévavári (Dér) Zoltán már megjelentette. Dér két kiadványban, a *Mostoha és egyéb kiadatlan művek* című kollektum *Az önképzőkör tagja* című fejezetében, majd egy karcsú kis kötetben, *Az első műhely (Kosztolányi Dezső önképzőköri évei)* névre hallgatóban bővítette, e forrásokat részben kivonatolva, részben közreadva és feldolgozva a történetet, amelyet aztán kisebb-nagyobb változtatásokkal át is vettek, újra is értelmeztek a későbbi monográfusok.^[3] A konfliktus, ahogy a most mapvilágot látott kötet Hicsik Dóra által jegyzett előszava is összefoglalja, Kosztolányi önképzőkörhöz való csatlakozásával kezdődött. A kör munkájába az 1901/02-es tanévtől bekapcsolódó gimnazista már első irodalmi szárnypróbálgatásaival elismerést váltott ki, de felsőbbrendű viselkedése végig parázs vitákat indukált.^[4] Az események visszafordíthatatlanná eszkalálódását az 1902/03-as tanévben a fiatal Brenner Józsefnek az október 12-i összejövételről való kivonulása előzte meg. Brenner egy pályaművet, Freund József versét bírálva szólalkozott össze többekkel, Kosztolányi pedig, már csak az „izmos rokonsági kötelék” okán is mellé állt. Brenner elhagyta a termet, Kosztolányi személyeskedő megjegyzéseit a jegyzőkönyvben is rögzítették.^[5] A november 9-i ülésen az idősebb unokatestvér, Csokonai eposza, a *Dorottya* bírálata kapcsán gerjesztette végül nyíltan sértegető szóváltássá a mára ikonikussá vált vitát. Az öntudatos gimnazista a *Dorottya* fejtegetéseit főbírálnaként kommentáló Friedmann Ferenc értékelését opponálva, „tudálékossággal” és nevetségességbe hajló „gúnnyal” vádolta társát. Kosztolányi kifakadt amiatt is, hogy „kollégája” a germanizmusok ellen szólalt fel sokszor, miközben maga is gyakran esett ebbe a stilisztikai hibába.^[6]

A veszekedésnek egyértelműen és kimondva antiszemita éle volt, Kosztolányi dühös hozzászólásainak szelleméből mindez jól detektálható. Az egymást nyelvi pongyolással vádoló

polémia végén hangzott el az ominózus, a vonatkozó Csáth-naplóban is olvasható mondat, immár a kör vezető tanárának, Révfy Zoltánnak adresszáva: „Tudok én annyit magyarul, mint a tanár úr.” A sértett fiú ezután távozott a teremről, egy héttel később már magántanuló volt, a műhely működését az év hátralévő részére felfüggesztették.^[7] A „viharos ülés” eseményeiről többen is beszéltek: Munk Artúr a *Köszönöm addig is...* című önéletrajzi emlékezésében, Sztrókay Kálmán szintúgy egy visszaemlékezésében, de elmondta Kosztolányi Dezsőné is, férjéről írott könyvében.^[8]

Ismert és gazdagon feldolgozott tény, hogy az összeugráshoz vezető út az ifjú Brenner naplóbejegyzéseiből is jól követhető, ahogy az is, hogy a téma különböző interpretálói különböző hangsúlyok szerint dolgozták fel ezt az esetet. Érdekes először Csáth fiatalkori naplójának inkriminált észrevételeit idézni, köztük először az 1902. szeptember 14-én, pénteken kelteztet: „Ma alakult meg az önképzőkör. Titkár: Dide, Jegyző: Kálnai, Irattáros: Freund, Tehát a horoscop „zsidót” mutat. Tisztességes választás volt, a kedélyek nyugodtak. Már a mai ülésen új alapszabályokat olvastak föl melyek valószínűleg rövid idő alatt életbe lépnek.”^[9] A nyílt és kenyértörésig menő viszályról aznap, november 9-én ezt jegyezte fel az ifjú Csáth: „Révfy ezután példálózgatott Dide antiszemitizmusára, pedig nem ő igazat mondott.”^[10] Dér a körről szóló hosszabb összefoglalójában a polémiát így összegezte: „Az ifjú Kosztolányi úgy érezhette, hogy egzisztenciájában érte igaztalan támadás, így lázadása, éppen gögös szenvedélyessége folytán, az ügyeiről való gondolkodás, a bennük élés intenzitásának fokát is jellemzi.”^[11] Arany Zsuzsanna Kosztolányi-monográfiája az ügy fontos elemének tekinthető zsidóellenességről ekként írt: „A kamaszkori antiszemitizmus velejárója annak ellentmondásossága. Egyfelől a keresztény úri középosztályban szocializálódó fiatalok még a legasszimiláltabb zsidókat is radikálisan másnak tartották – ami indok volt a klikkesedésre –, másfelől elítélték a zsidóellenességet.”^[12] Arany gondolatmenetét a kamasz Csáth ez ügyben is ambivalens, változékony véleményét tükröző naplójára hivatkozva argumentálta.

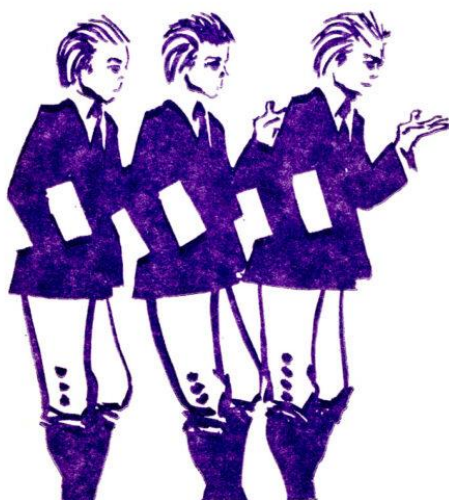
A cseppet sem egyszerűen felfejthető témát, az unokatestvérek, elsősorban Brenner zsidóellenességét, az ezt az önképzőköri esetet is meghatározó szociokulturális atmoszférát eddig a legmeggyőzőbben Lengyel András egyik tanulmányának mikroelemzései prezentálták. Lengyel Csáth korai éveinek antiszemitizmusáról szóló írása a naplók bejegyzéseinek szoros olvasásával, a művelődéstörténeti ismeretanyag komparatív bevonásával bizonyította meggyőzően, hogy Csáth kezdetben inkább semleges, nem is anti-, de nem is filozemita hozzáállása, részben a tisztaeszlári vérvádper sajtó- és egyéb irodalmi visszhangja, valamint az egész eseménysor, mint identitásformáló jelenség, nem utolsósorban valóban a család és a város „mikroklímájának” hatására is billent el az antiszemitizmus irányába. Az önképzőköri csatározás, fogalmazza meg Lengyel András, „alighanem közvetlen személyes vonatkozásai következtében, Csáth zsidóellenes érzületének görbéjén az (egyik) csúcspontot jelentette”.^[13] Szajbély Mihály friss

Csáth-monográfiája vonatkozó egységében, némi önellentmondásba keveredve polemizál Lengyel következtetéseivel. Forráshiányosnak jelenti be magát, ettől még adatolásra szorulna Szajbély következő kijelentése: „Nincsen rá adat, de valószínűsíthető, hogy a zsidó családok asztalánál is téma lehetett a más származásúakhoz fűződő viszony, folyhatott az ellenségkép-konstruálás. A szalonbeszélgetések azonban megmaradtak saját köreiken belül.”^[14] Ez lenne valóban a századfordulós Szabadka művelődéstörténeti szempontból fontos és kutatóképes miliőjének, így e veszekedés sokféle motivációjú természetének is egyik lényeges momentuma. A monográfus e problémát körbejáró fejezetének utolsó sorai hasonlóan sommás és vitára hívó megállapítással sodorják össze a nagyon összetett probléma sokféle mutató szálait: „Lengyel [...] az egész életút és életmű alakulása tekintetében vont le talán túlságosan is rövidre zárt, hipotetikus következtetéseket, az azonban bizonyosnak látszik, hogy a feleségével szembeni, tragédiához vezető kóros gyanakvásában része lehetett az asszony zsidó származásának is.”^[15] Nem kívánok igazságot tenni, bár inkább Lengyel András a Csáth-naplók ez irányú konfesszióinak genealógiáját szorgalmasan végig követő gondolatmenetének konklúzióját látom megalapozottabbnak ebben a diskurzusban. Az azonban már ebből az egyetlen kiragadott problémából is látható, milyen bonyolult ennek a rövid időszaknak, a szabadkai önképzőkör gimnáziumát az irodalomtörténeti szakirodalomba emelő eseménysornak és feldolgozásának története. Emiatt annyira lényeges és fontos e gazdag anyag napvilágra kerülése, kötetbe rendezése. Mert a most már kézbe fogható kiadvány előtt valóban csak mozaikokra, torzóban maradt részletekre voltunk utalva e tekintetben. A fókusz természetesen módon esett a város két leghíresebbé váló írójának ténykedésére. Az is igaz, hogy a teljessé váló kép fontos részleteit már vázolták korábbi, intézménytörténettel foglalkozó munkák. A kör dolgozatainak és azok opponálásának a szabadkai levéltár forrásaiból búvárolt gyűjteménye egy 1981-ben megjelent vékony kis füzetke volt. A Toncs Gusztáv és Loósz István, az önképzőkör Kosztolányira és Csáthra is nagy hatást gyakorló vezető tanárai nevével megjelent *Útravaló* című könyvecske már előlegezte azt, ami az *Izmos irodalmi kötetekben* bejegyzéseit olvasva még egyértelműbb. Az *Útravaló* a sajtó alá rendező Magyar László bevezetője szerint azért is izgalmas olvasmány, mert belőle világosan látszódik, Toncs az unokatestvérek pályakezdésének nagyon meghatározó figurája. Ő volt az, aki Kosztolányi erényeit elsőként ismerte föl.^[16]

TONCS GUSZTÁV—LOÓSZ ISTVÁN

ÚTRAVALÓ

Toncs Gusztáv–Loósz István:

Útravaló: Pályamű-értékelések a szabadkai főgimnáziumban 1885 és 1918 között,
sajtó alá rend. Magyar László, (Szabadka: Életjel Kiadó, 1981)

Az önképzőkör az 1868/69-es tanévben alakult meg, bár ténykedését már megelőzte a *Bimbó* című, a kvalitásos fiatalok dolgozatait 1863-ban megjelentető válogatás. A gyűjtemény életre hívója, Jámbor Pál pedagógus ilyen formán a kör első inspirálója volt.^[17] A város kulturális létében korábban is szerepet játszó, kalandos életű Jámbor 1873-ban tért vissza Szabadkára és lett a gimnázium tanára, majd igazgatója.^[18] Az ő bábáskodása után a következő fontos állomást a magyar–filozófia szakos Toncs 1881-es Szabadkára érkezése jelentette, megjelenése a körre és a tanári karra is serkentőleg hatott.^[19] Az 1882/83-as tanév új igazgatója, Haverda Mátyás módosított alapszabállyal tette hivatalossá a kör működését 1883. március 19-én.^[20] A kezdeti időszakában is személyeskedésektől, sértődésektől hangos önképző életében az

1883-as év, Toncs Gusztáv vezető tanárrá választása volt a valóban vitathatatlanul fontos vízváltás. Az ő „higgadt” és „megfontolt” habitusa volt az, amely kordában tartotta az indulatokat. Toncs érája az 1899/1900-as tanévig tartott, amikor helyettes igazgatóvá választása miatt magyar–latin szakos kollégája, barátja és irodalomtudósi tevékenységében is állandó szerzőtársa, Loósz István vette át az önképző vezetését.^[21]

Az *Izmos irodalmi kötetekben* a lehető legbővebb betekintést nyújtja a századforduló közoktatásának szellemi műhelyei működésébe. Azért is fontos mindez, mert ezek az egyesületek, részben szisztematikus forrásfeldolgozás híján, nehezen leírható atmoszférájú közösségként jelentek meg az eddigi kutatásokban. Arany Zsuzsanna Kosztolányi-monográfiája hangsúlyozza, hogy e „nyelvi és irodalmi önművelési céllal létrejött egyesületek előzményeit a felvilágosodás és a reformkori diáktársaságok” körében kell keresnünk.^[22] Azt, hogy az őket belengő anomáliákkal számot kell vetni, már az író korai időszakát és szellemi fejlődését pásztázó Kiss Ferenc-kötet (*A beérkezés küszöbén: Babits, Juhász és Kosztolányi ifjúkori barátsága*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962) is érintette. A Négyesy-szeminárium történetét kiválóan bemutató könyv az önképzőkori szisztémát az irodalmi emlékezetben legendássá vált stílusgyakorlatokkal összehasonlítva tárgyalja lakonikusan: „A vidéki gimnáziumok önképzőköreinek kisszerű belterjessége után, itt mégis a társadalom fő áramainak erőterébe kerültek Kosztolányiék.”^[23] Az immár kézbe vehető, mintaszerűen sajtó alá rendezett jegyzőkönyvek végig arról tanúskodnak, progresszivitás és kicsinyesség egyszerre jellemezte ezt a szerveződési formát. Ami pedig a szabadkai tehetséggondozó csoportosulás történetének legismertebb epizódját, Brenner és Kosztolányi társaikkal és tanáraikkal való összeugrását illeti, úgy tesz, ez egyáltalán nem volt meglepő, nagyon is levezethető volt a kör egészének történetéből. Erre már az 1874/75-ös tanév október 25-i gyűlésének jegyzőkönyvében is találunk bizonyítékot. Ferenczy Gyula akkori elnök jegyzőkönyvben rögzített beszédében nyíltan és hosszan értekezett is erről: „Mindenekelőtt engedjék meg önök megvallanom, hogy elméleti téren azok sorába tartozom, kik gymnasiumi önképzőköreink életrevalóságán, jelen viszonyok közt kételkedőleg rázzák fejüket, kik utálnak a tagadhatatlan igazságra, hogy önképzőköreink igen könnyen válhatnak [...] pusztá külsőségekké, belső erőtartalom nélkül, legyen e jelenségnek alapja akár a fiatal [...] szellemnek higgadt eszmecseréhez egy könnyen, szokni nem tudó élénkebb természete, akár az iskolai teendővel való túlhalmozottság...”^[24]

A nem megfelelő hangnem és disputakultúra mellett a később, a Kosztolányi-ügyben eszkalálódó „magyartalanságok” témája is végig napirenden volt. Erről tanúskodik az 1891/92-es tanév február 6-án tartott ülésének jegyzőkönyvi bejegyzése. A Jókai *Az új földesúr* című regényét ismertető Buzás Ferenc-féle opponencia kapcsán kialakult diskurzusban hangsúlyozta Vojnics H. József, hogy abban, ti. a pályaműben túl sok az „idegen kifejezés”.^[25] Látható, Csáthék színre lépése előtt is az ő későbbi összecsapásaikat gerjesztő hangulatok és motivációk uralták ezt a

szerveződést. A Toncsot váltó Loósz az 1899/1900-as és az 1900/01-es tanévben vezette a társaságot. A hírhedté váló 1901/02-es évben Gaál Ferenc, a végképp botrányossá alakuló 1902/03-as tanévben Révfy Zoltán látta el a körvezetői feladatokat.[26] A diósgyőri származású Gaál magyar–német, az adatai Révfy magyar–latin szakos volt.[27] Az 1901/02-es év első kritikus pontja, ahogy Bori Imre fogalmaz, Kosztolányi „első párbaja”, *Rügyfakadás* című verse, annak Nagy Nándor-féle és mások által is támogatott bírálata kapcsán zajlott le.[28] A bírálók ítéletét elfogadhatatlannak tartó szerzővel szemben ekkor merült fel először a jegyzőkönyvben rögzítendő „megrovás” igénye, ám ezt a bejegyzést és a személyeskedés ódiomát a vezető tanár, Gaál elvetette. A már teljes terjedelmében olvasható jegyzőkönyvi bejegyzés a disputa retorikájába, fázisaiba bevezetve az olvasót, végre komplex panorámája mindannak, amit Dér, vagy Bori még szűkszavúan prezentáltak.[29] Az eseményről valóban sommásan és elfogultan persze, Brenner József naplóbejegyzése így tájékoztatott: „A mai önképzőköri ülésen Didét lerántották. Ő egy verset adott be a mi határozottan szép és jó vers és egy ujság (Vészi József) is jól nyilatkozott róla. Ámde a zsidó párt lerántotta nagyon.”[30]

Innen már ismert és gazdagon adatolt (Munk, Dér, Bori) az eszkalálódó viszály fázisainak krónikája. A stációk a Jámbor István *Egy őszi est* című munkáját illető, a december 15-i találkozón elhangzott plágium-vádtól (Kosztolányi Gogol *Rettenetes bosszú* című történetének egy „átvett” részletét mutatta ki a pályaműben) az 1901. december 22-i gyűlésen Kosztolányi *Sírvirágok* című versgyűjteményét kritizáló konfliktusig vezettek.[31] A menetrendszerűen érkező indulatkitörések végeredménye Kálnai Dezső, Kosztolányi, Friedmann Ferenc és Schmausz Dezső kilépési kísérlete volt. Kálnai megrovásban részesítése, majd a következő, az 1902. január 19-én sorra kerülő gyűlésen a tanév hátralévő részére való tényleges kizárása, a kommentárokkal ellátott részleges forrásközlés (Dér), vagy a monográfia logikájához illően az anyagot inkább kivonatoló (Bori) feldolgozás helyett most, a komplett jegyzőkönyv ismeretében, minden rezdülésében, a viszály összes finomságával együtt érzékelhető. Az új kiadvány jegyzőkönyveit lapozgatva az is szépen körvonalazódik, hogy Toncs és Loósz után Gaál Ferenc is sokat tett az ellentétek elsimításáért. Erre a következő tanévben Gaált váltó Révfy már kevésbé volt képes, az „önérzetes” kamaszok szenzibilis és sokszor változó érzelmeit ő nem tudta nyugodt mederbe terelni. Kosztolányi a számára utolsó, a biográfiában kultikus pillanatként rögzült 1902. november 9-i ülésen már a korábban vele egy platformon álló Friedmann egy opponenciáját bírálta keményen, ezután történt meg a sokszor elbeszélte „germanizmusos” vita, a magát sértettnek vélő kamaszfiú teremből való ki-be járkálása.[32] Az 1902. november 23-i találkozó tudhatóan „önfelosztató”. Révfy itt is olvasható megfogalmazása szerint „a régi hagyományos sikerű működésnek csakis úgy lehet méltó folytatása, ha az ifjúsági körtől minden személyeskedés” távol marad.[33] A jegyzőkönyv, ahogy ezt a korábban is teljességében ismert

bejegyzése tartalmazta, közölte a szegedi tankerület kir. Főigazgatóság határozatát, amely a vezető tanár által nekik eljuttatott jelentés alapján a tanévre felfüggesztette a kör működését.[34] A következő tanévben Kosztolányi Árpád, miután az előző év botrányát követően fiát magántanulónak adta, igazgatói és önképzőköri elnöki minőségében megnyitva az ülést, beszédében figyelmeztette a tagokat, hogy „tegyenek félre minden személyeskedést”, „különösen a felekezeti türelmetlenséget”, amelyet az előző év történései fő okaként nevezett meg. E megnyitóban Pásztor Endrét jelölte ki az önképzőkör vezetőjének, bejelentve azt is, hogy amikor „teendői engedik”, ő is ellátogat majd a gyűlésekre.[35]

A most közreadott kollektum persze nemcsak leghíresebb „botránya” olvasása és újraolvasása miatt izgalmas vállalkozás. Az mindenesetre bizonyos, a két öntudatos kamasz szerzői szárnypróbálgatásai szempontjából sem haszontalan a korábbinál is bővebben szembesülni gimnazista hétköznapjaikkal. Ez az időszak alapozta meg későbbi pályájukat, vezetett például a Csáth–Munk–Havas trió csak néhány évvel az önképzőköri affér után született, ugyancsak később felfedezett, viszont annál izgalmasabb, szintúgy Dér által közreadott és utószavával kísért vállalkozásához (*A repülő Vuclidol*, Szabadka, Életjel Kiadó, 1978). A középiskolás élmények adják majd a háttérrel a *Vuclidol* imaginárius Szabadkája „mucsaiságának” leírásához. A szórakoztató tárcaregény-paródia disztópikus villamosutazásai[36] Csáth fiatalkori naplóinak Palics és Szabadka közötti villamosos kalandjaiból is merítettek[37]. Arról nem is beszélve, hogy a jegyzőkönyvekben gyakran előbukkanó valós személynevek hogyan épülnek majd be a Kosztolányi-prózába (L. a kör korábbi tagját, Csajkás Mihály matematika–fizika szakos tanárt, az ő vezetékneve az *Aranysárkány* Csajkás Tiborja elnevezésének inspirálója.)[38]

A négy füzetből álló anyag ugyan az 1905/06-os éra jegyzőkönyveinek közreadásával zárul, a fennmaradó néhány év históriáját azonban a gimnázium évkönyveiből is alaposan rekonstruálta a közreadó. Ez az aprólékos filológiai munka is sok eredményt hozott, meggyőző egy kötetben látni a szabadkai gimnázium fontos időszakának krónikáját.[39] A tehetséggondozó műhely históriája, bár ezt a résztvevők akkor még nem sejtették, az 1914. április 26-án megtartott szavalóversennyel zárult. Gavriilo Princip 1914. június 28-i pisztolylövései nemcsak a kör ténykedését rekesztették be, félreérthetetlenül jelezték a Belle Époque végét a város és Európa számára is.

Supraditua foyfousiam
Antipre norémik
12. Sam. 1872

Handwritten text on the label, likely a title or author's name, written in a cursive script. The text is partially obscured by the label's border and the book's wear.

Handwritten text on the page, likely a chapter or section of a book, written in a cursive script. The text is dense and fills most of the page.

Izmos irodalmi kötelékben:

A szabadkai gimnázium értesítői és önképzőkörének jegyzőkönyvei

A sor, a kiadványban felbukkanó irodalom- és művelődéstörténeti adatoké, helytörténeti kuriózumoké, hosszan folytatható. Az *Izmos irodalmi kötelékben* mind a századfordulós Szabadka várostörténeti kutatása, mind az irodalomtörténet számára felbecsülhetetlen adatokkal szolgáló könyv. A vizuális megjelenésében is igényes kötet gyönyörű betűtípusával és muzeális értékű fotóillusztrációival is megörvendezteti az olvasót. A Hicsik Dóra által szerkesztett forráskiadás Hózsa Éva és Virág Zoltán szakmai lektorálásával, Tóth Péter szellemes borítójával, Lality Csaba tervezésében kerül az olvasók elé.

Kovács Krisztina

Izmos irodalmi kötelékben:

Kosztolányi Dezső és Csáth Géza önképzőkörének jegyzőkönyvei

Szerk., elősz., jegyz.: Hicsik Dóra

Dotnet Kiadó

Budapest, 2021

587 oldal, 5250 Ft

JEGYZETEK

[1] L. M., (Lukács Melinda), „Irodalomtörténeti csoda: Az Izmos irodalmi kötetekben című könyvet mutatták be a Szabadkai Városi Múzeumban”, *Magyar Szó Online* 2021. december 2. Hozzáférés: 2021.12.

21. <https://www.magyarso.rs/hu/4790/kultura/255280/Irodalomt%C3%B6rt%C3%A9neti-csoda-Szabadkai-V%C3%A1rosi-M%C3%BAzeum-H%C3%B3za-%C3%89va.htm>

[2] Uo.

[3] A Kosztolányi önképzőkori ténykedésére vonatkozó szakirodalom legfontosabb tételei, a teljesség igénye nélkül: Dér Zoltán, „Az önképzőkör tagja”, in Kosztolányi Dezső, *Mostoha és egyéb kiadatlan művek*, bev., jegyz. Dér Zoltán, (Újvidék: Forum Könyvkiadó, 1965), 85–98.; Dér Zoltán, *Az első műhely (Kosztolányi Dezső önképzőkori évei)*, Miniaturók 12 (Szabadka: Életjel Kiadó, 1970); Bori Imre, *Kosztolányi Dezső*, (Újvidék: Forum Könyvkiadó, 1986); Arany Zsuzsanna, *Kosztolányi Dezső élete*, (Budapest: Osiris Kiadó, 2017), 50–56; Szajbély Mihály, *Csáth Géza élete és munkái: Régimódi monográfia*, (Budapest: Magvető Kiadó, 2019), 45–55.

[4] Hicsik Dóra, „Előszó”, in *Izmos irodalmi kötetekben: Kosztolányi Dezső és Csáth Géza önképzőkörének jegyzőkönyvei*, szerk., elősz., jegyz. Hicsik Dóra, (Budapest: Dotnet Kiadó, 2021), 5–46, 31.

[5] Uo., 32.

[6] Dér, „Az önképzőkör tagja...”, 94.

[7] Uo., 95, 96.

[8] Bori, *Kosztolányi Dezső...*, 16.

[9] Ifj. Brenner József, (Csáth Géza), *Napló, (1900–1902)*, közread., utószó Dér Zoltán, (Szabadka: Életjel Kiadó, 2006), 196. vö. Csáth Géza, „*Méla akkord: hínak lábat mosni*”: *Naplófelfjegyzések 1897–1904*, sajtó alá rend. Molnár Eszter Edina és Szajbély Mihály, (Budapest: Magvető Kiadó, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2013), 377. A jegyzet második számú tételeként citált későbbi szövegkiadás emendálta az általam idézett, Dér-féle verzió „tollhibáit”.

[10] Ifj. Brenner, *Napló, (1900–1902) ...*, 200. vö. Csáth, *Méla akkord...*, 380.

[11] Dér, *Az első műhely...*, 71.

[12] Arany, *Kosztolányi Dezső élete...*, 55.

[13] Lengyel András, „Csáth Géza kamaszkori antiszemizmusáról”, *Tiszatáj* 69 (2015):6: 77–91, 84, 88.

[14] Szajbély, *Csáth Géza élete...*, 52.

[15] Uo., 55. [...] Kiemelés tőlem. K. K.

[16] Magyar László, „Előszó” (Cím nélkül), in Toncs Gusztáv és Loósz István, *Útravaló: Pályamű-értékelések a szabadkai főgimnáziumban 1885 és 1918 között*, Miniaturók 37 sajtó alá rend. Magyar László, (Szabadka: Életjel Kiadó, 1981), 5–15, 14.

- [17] Hicsik, „Előszó...”, 8.
- [18] Hicsik Dóra, *Alma Mater: A szabadkai főgimnázium tanárai*, Miniatűrök 53 (Szabadka: Életjel Kiadó, 2010), 22.
- [19] Hicsik, *Alma Mater...*, 40.; Hicsik, „Előszó...”, 13.
- [20] Hicsik, „Előszó...”, 13.; Arany, *Kosztolányi Dezső élete...*, 50.
- [21] Hicsik, „Előszó...”, 18, 29.; Hicsik, *Alma Mater...*, 28, 40.
- [22] Arany, *Kosztolányi Dezső élete...*, 50.
- [23] Kiss Ferenc, *A beérkezés küszöbén: Babits, Juhász és Kosztolányi ifjúkori barátsága*, Irodalomtörténeti füzetek 37 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962), 12.
- [24] „Jegyzőkönyvek 1874/75”, in *Izmos irodalmi kötetekben...*, 49–99, 55. [...] Kiemelés tőlem.
K. K.
- [25] „Jegyzőkönyvek 1891/92”, in *Izmos irodalmi kötetekben...*, 211–237, 225.
- [26] Hicsik, „Előszó...”, 31, 32.
- [27] Hicsik, *Alma Mater...*, 18, 36.
- [28] Bori, *Kosztolányi Dezső...*, 11.
- [29] „Jegyzőkönyvek 1901/02”, in *Izmos irodalmi kötetekben...*, 387–420, 391.
- [30] Ifj. Brenner, *Napló, (1900–1902)...* 137.; vö. Csáth, *Méla akkord...*, 305.
- [31] Dér, „Az önképzőkör tagja...”, 86–88.; Bori, *Kosztolányi Dezső...*, 11–12.; „Jegyzőkönyvek 1901/02...”, 408, 411.
- [32] „Jegyzőkönyvek 1902/03”, in *Izmos irodalmi kötetekben...*, 421–443, 434.
- [33] Dér, „Az önképzőkör tagja...”, 96.; „Jegyzőkönyvek 1902/03...”, 435–436.
- [34] Dér, „Az önképzőkör tagja...”, 96–97.; „Jegyzőkönyvek 1902/03...”, 436.
- [35] „Jegyzőkönyvek 1903/04”, in *Izmos irodalmi kötetekben...*, 444–475, 445.
- [36] Csáth Géza–Havas Emil–Munk Artúr (C. H. M.), *A repülő Vuicsidol*, sajtó alá rend., utószó Dér Zoltán, (Szabadka: Életjel Kiadó, 1978), 33–34,
- [37] Ifj. Brenner József, (Csáth Géza), *Napló, (1897–1899)*, közread., utószó Dér Zoltán, (Szabadka: Életjel Kiadó, 2005). 16.; vö. Csáth, *Méla akkord...*, 19. A villamossínek Palicstól Szabadkáig való komplett lerakásán örvendező Brenner József nemcsak ezt a jegyzetet szánja az ő és unokatestvére irodalmi világában is mágikus térére tett közlekedési eszköznek. Az 1897–1899-es naplók tele vannak e témájú leírásokkal.
- [38] Hicsik, *Alma Mater...*, 13.
- [39] Hicsik, „Előszó...”, 36.